

Methodebeschrijving GS Compact

Kernpunten van GS Compact

- Beknopte beschrijving van de theorie die direct toegepast kan worden
- Gericht op zelfstandige verwerking KA en HC
- Uitstekende voorbereiding voor het centraal eindexamen
- Overzichtelijk en helder gestructureerd
- Vanuit het gemak van de leerling gedacht

GS Compact blinkt uit door de **begrijpelijke taal** en **duidelijke vraagstelling**. Dit maakt de methode uitermate geschikt voor leerlingen om zelfstandig door te werken. De **structuur en opmaak zijn helder**: steeds een pagina tekst waarin het kenmerkend aspect behandeld wordt, en daarnaast een pagina met opdrachten. De vragen staan dus naast de tekst, zodat leerlingen antwoorden direct kunnen terugzoeken.

GS Compact, Kenmerkende aspecten kent de volgende opbouw:

Per kenmerkend aspect beslaat de linkerpagina steeds de lesstof. De rechterpagina, de opdrachtenpagina, bestaat uit vier onderdelen:

1. De **kernbegrippen** uitgelegd die in het kenmerkende aspect aan bod komen;
2. **Verwerkingsvragen**, waarmee de leerling de tekst op gerichte wijze leert doornemen en samenvatten;
3. **Toepassings- en inzichtsvragen** naar aanleiding van bronnen of afbeeldingen, waarmee de leerling oefent met structuurbegrippen;
4. Een **stelling** die te maken heeft met het kenmerkende aspect, zodat de leerlingen in groepsverband een goed onderbouwde discussie kunnen voeren en verder denken over de aangeboden leerstof.

Ieder tijdvak eindigt met drie pagina's overkoepelende TI-vragen over het gehele tijdvak, dus overstijgend over meerdere kenmerkende aspecten. De vragen zijn deels cumulatief, er wordt dus soms gevraagd om kennis uit verschillende tijdvakken te combineren.

GS Compact, Historische contexten kent de volgende opbouw:

- De bovenste helft van de pagina beslaat de lesstof.
- Op onderste helft staan **verwerkingsvragen** die direct over de tekst erboven gaan, en heeft een afbeelding ondersteunend aan de tekst.
- Helemaal onderaan de pagina staat een **tijdbalk** met de belangrijkste gebeurtenissen.
- Iedere HC eindigt met vijf pagina's **toepassings- en inzichtsvragen**.
- Het boek eindigt met een examentraining vol tips en stappenplannen voor het CE.

De vragen sluiten zowel inhoudelijk als qua vraagstelling aan op het CE geschiedenis. Met *GS Compact* raakt de leerling dus bekend met de verschillende soorten eindexamenvragen en hoe deze gesteld worden. Als extra ondersteuning staat er bij elke toepassings- en inzichtsvraag genoemd tot welke soort vragen deze behoort. Met behulp van de examentraining in de *Historische contexten* kan de leerling hierdoor gericht oefenen met de verschillende categorieën examenvragen.

Door de recente aanpassingen aan het geschiedenisexamen is er minder tijd de kenmerkende aspecten te behandelen. Toch vormen deze nog steeds een belangrijk deel van het examen. Daar is deze methode bij uitstek geschikt voor: ze biedt de mogelijkheid om naast de historische contexten ook voldoende aandacht te besteden aan de kenmerkende aspecten.

1. Methodebeschrijving GS Compact

tijdvak

kenmerkend aspect

kernbegrippen

6 DE TIJD VAN REGERENDEN EN VORSTEN, 1600-1700

KAZ - De wetenschappelijke revolutie.

"Diezelfde materie (mannelijk teelzaad) heb ik verscheidene malen geobserveerd, niet echter maar van een zijk mens, en ook niet bedruven door lange bewaaring, maar van een gezond mens [...]. En ik heb daarin een zo grote menigte levende diertjes gezien dat soms meer dan duizend van die diertjes zich in de grootte van een zandkornel bewegen." De onderzoeker **Antonie van Leeuwenhoek** deed deze ontdekking door het bestuderen van spem en zijn zelfgeboorde microscop, waarvan hij de lenzen zelf had geslepen met een voor die tijd bijzonder grote precisie. Hij correspondeerde over zijn ontdekkingen regelmatig met de **Royal Society** in Londen, een vereniging van wetenschappers.

Antonie van Leeuwenhoek kan worden gezien als een typisch voorbeeld van een ontwikkeling die we **wetenschappelijke revolutie** noemen. Dit was een periode in de zeventiende eeuw waarin er grote wetenschappelijke doorbraken waren op het gebied van onder andere natuurkunde, wiskunde, geneeskunde en biologie.

Het begin van deze ontwikkeling vond al plaats in de renaissance. Geleerden in de renaissance gingen niet meer zonder meer uit van de Bijbel en de bestaande kennis, maar legden ook de nadruk op eigen onderzoek door bijvoorbeeld observatie van de natuur en een kritische blik op bestaande ideeën (KA 19). Dit nieuwe denken en de nieuwe wetenschappelijke theorieën die eruit voortvloeiden werden dankzij de drukpers veel sneller verspreid over Europa dan in de middeleeuwen. Hierdoor konden geleerden in heel Europa profiteren van nieuwe kennis. Zo ontstond de basis van het moderne wetenschappelijke denken: observeren, experimenteren, redeneren, oftewel de CER-methode. Dit bracht de wetenschappelijke vooruitgang rond 1600 in een stroomversnelling.

WETENSCHAPPELIJKE VOORUITGANG IN DE REPUBLIEK

De ontwikkeling van de wetenschappelijke revolutie valt te herkennen in veel West-Europese landen, maar met name in de Republiek vond er halverwege de zeventiende eeuw grote wetenschappelijke vooruitgang plaats. Wetenschappers als **Christiaan Huygens** met zijn uurwerken, **Antonie van Leeuwenhoek** met zijn microscop en de Amsterdamse arts **Nicolaas Tulp** waren internationaal zeer bekend. Voor die grote wetenschappelijke bloei in de Republiek zijn twee belangrijke oorzaken aan te wijzen. Allereerst was de Republiek een van de rijkste landen van Europa geworden in de zeventiende eeuw. Daardoor was er veel geld om wetenschappelijk onderzoek te betalen. Veel rijke burgers in de steden vermaaktten zich met wetenschappelijke ontdekkingen en betaalden daarvoor vaak geleerden. Ook waren er rijke burgers die zelf interesse hadden in de wetenschap en daarom onderzoek begonnen te doen. Sommige wetenschappelijke ontdekkingen waren nuttig en werden daarom gekocht. Zo was **Christiaan Huygens'** constructie van een bijzonder goed werkende klok zeer handig voor schepen op de grote handelsvloot van de Republiek. Om de juiste koers te bepalen, was het belangrijk zo precies mogelijk de tijd te weten. Daarnaast was er in de Republiek een hoge mate van tolerantie. De tolerantie die er was richting religieus naast het protestantisme strekte zich ook uit naar andere godsdiensten. Er was in de Nederlanden grote vrijheid van drukpers en er werden hier dingen toegestaan die elders in Europa niet konden. Zo kwamen uit heel Europa artsen naar Amsterdam en Leiden om de anatomische lessen van beroemde artsen bij te wonen. In andere landen waren anatomische lessen vaak verboden, omdat het katholieke geloof niet toestond dat er in lijken werd gesneden. Ten slotte was er in de Republiek ook geen sterke overheid die verboden oplegde. In veel andere landen waren er absolute koningen aan de macht die het beleid maakten.

WETENSCHAP IN FRANKRIJK EN ENGELAND

In de bloeitijd van de Republiek begonnen ook in andere Europese landen de vorsten zich te interesseren voor wetenschappelijke en technologische ontdekkingen. Waar in de Republiek zonder sterke centrale overheid individuele burgers de wetenschap vooruitlieten, waren het in landen als Frankrijk en Engeland de koningen die dat deden. Zo richtte **Lodewijk XIV** de Académie des Sciences op, waar wetenschappers geld, tijd en steun kregen voor het doen van onderzoek. In Engeland werd de Royal Society opgericht, een vereniging van geleerden die zich tot doel stelden te experimenteren en te discussiëren over wetenschap. Deze vereniging kreeg de steun van koning **Karel II** en mocht zich daarom "royal" noemen.

Op verschillende manieren en langs meerdere wegen begon zo overal in Europa een opmars van wetenschappelijke ontdekkingen. Deze ontdekkingen en de manier van denken die ze met zich meebrachten waren van direct invloed op de ontwikkeling van zowel de **verlichting** (KA 27) als de **industriële revolutie** (KA 31).

Abb. 26.1 Henri Testelin, Cohort stelt aan koning XIV de leden van de Académie des Sciences voor in 1666. (ca. 1670).

72 GS COMPACT BOVENBOUWNAW

KERNBEGRIPPEN

Wetenschappelijke revolutie: de ontwikkeling waarbij onderzoekers zich begonnen te richten op waarneming en experimenten in plaats van op al bestaande dogmatiekaten te vertrouwen.

VERPERKING

25.1. Wat was er nieuw aan de wetenschappelijke revolutie van de zeventiende eeuw?

25.2. Geef een oorzaak voor de snelle verspreiding van kennis in de zeventiende eeuw die niet genoemd wordt in dit hoofdstuk.

25.3. Geef twee oorzaken voor de grote wetenschappelijke bloei in de Republiek.

25.4. Geef drie redenen waarom er in de Republiek relatief veel vrijheid was voor wetenschappers om te doen wat ze wilden.

25.5. Geef een oorzaak voor de grote wetenschappelijke bloei in landen als Engeland en Frankrijk.

TOEPASSING & INZICHT

BRON 26.1.

William Harvey beschreef in zijn boek over de bloedsomloop uit 1628 ook de werking van het hart: *Als men de borstkas van een levend dier opent, kan men zien dat het hart eerst een beweging maakt en dan dat het weer even rust. Bij die beweging vallen drie dingen op: ten eerste, dat het hart zich oplicht en de punt naar voren komt, waardoor het tegen de borst stoot en men de kloep aan de buitenkant kan voelen. Ten tweede dat het zich aan alle kanten maar aan de zijkanen wat meer, samentrekt, zodat het er kleiner, wat langwerpiger en verschoemeld uitziet. Ten derde, dat het hart, als men het vastneemt, harder woedt op het ogenblik van de beweging.*

Dat verklaarde hij zo: de beweging van het hart bestaat uit een algemene spanning en een afgehele samentrekking, die overeenstemt met de zuiging van alle bloedvaten. Uit deze vaststelling volgde dat het hart, op het ogenblik van de samentrekkende beweging zijn kamer samentrekt en het bloed er uitstoot.

Gebruik bron 26.1.

26.6. De manier waarop William Harvey bewijst hoe het hart werkt, is typisch voor de wetenschappelijke revolutie. Leg deze stelling uit door: aan te geven waarom deze bron typerend is voor de manier van wetenschap bedrijven in deze periode en -sonder bron- aan te geven in welke opzicht deze methode verschilde van die in de periode vóór de wetenschappelijke revolutie en de renaissance.

William Harvey was zijn tijd ver vooruit. Zijn in slecht Latijn geschreven werk werd door de meeste artsen en wetenschappers van zijn tijd afgelezen als onzin. Zelf was Harvey bang om vervolgd te worden vanwege zijn ideeën en hij bracht zijn werk pas uit nadat hij de lijf-arts was geworden van de Engelse koning. Het Engelse hof vertoefde op het week van de Griekse-Romeinse arts Galenus uit de tweede eeuw n. Chr. Galenus dacht dat het bloed ontstond in de lever en elke dag opnieuw werd aangemaakt uit het voedsel dat een mens at. Pas Siertalen jaren na het verschijnen van Harvey's boek in 1628 bewees met name een aantal Nederlandse geleerden dat Harvey gelijk had. De Leidse hoogleraren **Johannes Waleus** en **Franciscus Sylvius** deden zelf onderzoek en ondersteunden de theorie van Harvey. Pas na de ontdekking van bepaalde heel kleine bloedvaten - haarvaten - door **Antonie van Leeuwenhoek** met zijn microscop in 1658 werd de ontdekking van Harvey algemeen geaccepteerd.

26.7. Leg met bovenstaande informatie uit dat de term "wetenschappelijke revolutie" kan worden gebruikt.

BRON 26.2.

Johannes Vermeer, De astronoom (1684).

Bekijk bron 26.2.

26.8. Leg uit waarom dit schilderij past in de zeventiende eeuw.

26.9. Er wordt gesuggereerd dat Vermeer hier **Antonie van Leeuwenhoek** heeft afgebeeld. Wat zou dat zeggen over de status van wetenschappers in de zeventiende eeuw?

73 GS COMPACT BOVENBOUWNAW

verwerkingsvragen

toepassings- en inzichtsvragen

3. Tijd van monniken en ridders, de middeleeuwen, van 500 tot 1000

KA 12 Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur

Kernbegrippen

Feodalisme Het leenstelsel dat na de val van het West-Romeinse Rijk ontstond, waarbij een leenheer grond in leen gaf aan zijn leenmannen in ruil voor militaire steun en trouw. Het feodale leenstelsel duurde tot de Franse Revolutie in 1789.

Verwerking

12.1. Wat is een vazal?

Een vazal is iemand die trouw zweert aan een heer in ruil voor bescherming. Op zijn beurt levert de vazal allerlei tegenprestaties.

12.2. Zoek uit wat een hofmeier is.

Een hofmeier is een belangrijke functionaris in dienst van de koning. Hij beheert de verschillende domeinen van de koning.

12.3. Waarom was het voor een graaf voordelig om een vazal van de koning te zijn?

Een vazal van de koning werd verantwoordelijk voor de rechtspraak in een bepaald gebied. Hij mocht ook de boetes opleggen en innen. Dit werd voor hem een belangrijke bron van inkomsten.

12.4. Wat was de directe oorzaak van het ontstaan van het feodalisme?

Karel V werd aangevallen door groot ruitersleger van de Saracenen. Hij had zelf een groot ruitersleger nodig om hen tegen te houden.

12.5. Wat was de indirecte oorzaak van het ontstaan van het feodalisme?

De geldeconomie was verdwenen. De koning was daarmee niet meer in staat om met geld zijn bestuurders en zijn leger te betalen. Hij vraagt de adel om deze taken te verrichten in ruil voor geleend land.

12.6. Welke voordelen had dit systeem van feodalisme voor de koning?

Hij kreeg op deze wijze een leger en beschikte zo over bestuurders.

12.7. Welke nadelen had dit systeem voor de koning?

Hij raakte zijn macht kwijt. Bovendien gaf de adel het land niet meer terug.

12.8. Waarom is het voor een koning zo moeilijk om zijn uitgeleende land weer terug te eisen?

Voorbeeld van een goed antwoord: om een leger tegen een edelman in te zetten had hij de legers van andere edelmannen nodig. Die werkten hier

niet graag aan mee omdat ook zij hun leen in eigendom wilden houden.

12.9. Koningen kozen er regelmatig voor om een leen niet aan een graaf maar aan een bisschop te geven. Leg uit waarom.

De bisschoppen kregen geen wettig nageslacht. Na de dood van de bisschop kwam het leengebied dus weer terug bij de koning.

Toepassing & inzicht

Karel de Grote had veel gebieden in leen gegeven aan zijn leenmannen, de graven. Zijn rijk was groot en werd steeds groter. Met regelmaat werden deze graven opgeroepen om voor Karel te gaan vechten. Dat betekende dat de lenen zonder toezicht van de graven achterbleven. De plaatsvervanger van de graaf was de rentmeester. Hij paste op het gebied.

Om te voorkomen dat er chaos zou ontstaan, vaardigde Karel wetten of verordeningen uit. Hieronder staat een aantal van die wetten. Deze zijn afkomstig uit de *Capitulare de villis* (ca. 795). Om ervoor te zorgen dat die wetten ook inderdaad nageleefd werden, stuurde Karel inspecteurs op pad, de zogenaamde *missi dominici*. Dit waren vazallen die trouw hadden beloofd aan Karel.

Bron 12.1.

2. *Dat de mensen goed behandeld worden en door niemands toedoen tot armoede zullen vervallen.*

3. *Dat de rentmeesters geen mensen voor zichzelf laten werken; dat zij hen niet dwingen werk te verrichten, zoals het kappen van hout of welk ander karwei ook, en dat zij – omgekeerd – geen enkel geschenk aannemen, zoals een paard, os, koe, varken, schaap, big, lam of andere dingen, zoals flessen wijn, groenten, fruit, kippen of eieren. [...]*

9. *Dat elke rentmeester in zijn gebied dezelfde inhoudsmaten hanteert [...] als in het paleis worden gehanteerd. [...]*

10. *Dat elk jaar in de vastentijd, op palmzondag [...] een eindafrekening plaatsvindt nadat onze jaarwinst is vastgesteld. [...]*

11. *Dat de huizen op al onze domeinen voorzien zijn van dekens, (hoofd)kussens, lakens, kleden voor over tafels en banken; vaatwerk van brons, tin, ijzer en hout, haardijzers, kettingen, schoorsteenhamers, dissels, bijlen, boren en alle andere soorten gebruiksvoorwerpen, zodat*

3. Tijd van monniken en ridders, de middeleeuwen, van 500 tot 1000

KA 12 Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur

men ze altijd bij de hand heeft en niet hoeft te gaan lenen. En de wapens [...] moeten goed onderhouden worden en na gebruik in de huizen worden opgeborgen.

43. Dat ten behoeve van het werk van de vrouwen het volgende materiaal voorhanden is: linnen, wol, wede, vermiljoen, meekrap, wolkammen, zeep, vet, bakken en kuipen, en wat er verder nodig is.

44. Dat van het voedsel dat op vastendagen niet verboden is elk jaar twee derde afgeleverd wordt voor ons gebruik: groente, vis, kaas, boter, honing, mosterd, azijn, gierst, gedroogde en verse kruiden, radijzen, bieten en verder bijenwas, zeep en andere kleien producten. Verder willen wij op de hoogte gehouden worden van wat er overblijft, zoals we hierboven stelden. En dat men zulks niet nalaat, zoals dat tot nu toe gebeurd is, want wij willen aan de hand hiervan de omvang van één derde kunnen vaststellen.

45. Dat elke rentmeester goede werklieden in dienst heeft: smeden, zilver- en goudsmeden, schoenmakers, leerlooiers, timmerlui, schildenmakers, vissers, [...].

Gebruik bron 12.1.

Een aantal van deze wetten gaat over het welzijn van de inwoners van de leengebieden.

12.10. Geef hier twee voorbeelden van.

[Verordening 2 en 3.](#)

12.11. Waarom vond Karel dit welzijn van de inwoners zo belangrijk?

[Ontevreden inwoners in zijn rijk en machtsmisbruik door lokale machthebbers, kunnen leiden tot chaos.](#)

De bron geeft veel informatie over het leven in de vroege middeleeuwen.

12.12. Leg met een verwijzing naar de bron uit wat je te weten komt over het economische leven.
[Bijvoorbeeld verordening 10: de lenen hebben de verplichting om Karel elk jaar te betalen \(er wordt hier overigens niet genoemd wat het betaalmiddel is\).](#) Karel verzekert zich zo van een inkomen.

Of:

[Verordening 45 geeft informatie over een duidelijke arbeidsspecialisatie. Zo zijn er bijvoorbeeld schoenmakers en timmerlui.](#)

12.13. Leg met een verwijzing naar de bron uit wat je te weten komt over het militaire leven.

[In de inleiding tot de bron wordt aangegeven dat](#)

[de graven en hun legers moeten vechten voor Karel en dat ze vaak afwezig zijn. Dus blijkbaar is er sprake van een georganiseerd leger dat regelmatig in actie moet komen.](#)

Of:

[In verordening 11 wordt gezegd dat de wapens goed onderhouden moeten worden. In verordening 45 wordt gesproken over schildenmakers. Ook hier zien we dat het militaire leven georganiseerd is en een vast onderdeel is van de samenleving ten tijde van Karel de Grote.](#)

12.14. Leg met een verwijzing naar de bron uit wat je te weten komt over het religieuze leven.

[In verordening 10 en 44 wordt gesproken over christelijke rituelen en feesten zoals de vasten en palmzondag. Blijkbaar is het christendom de dominante godsdienst in zijn gebied.](#)

Primaire bronnen

- Het citaat in de inleiding is afkomstig uit het dagboek van Galbert ('Galbertus') van Brugge, die in het Latijn zeer precies optekende wat hij meemaakte. Het origineel is niet overgeleverd, slechts een Franse kopie uit de vijftiende eeuw. Het citaat uit de inleiding is dan ook uit het Frans vertaald.
- Afb. 12.1 is een middeleeuws miniatuur.
- Bron 12.1 zijn vertalingen van enkele verordeningen uit de *Capitulare de villis vel curtis imperii* (ca. 795) van Karel de Grote. De originele Latijnse tekst is online beschikbaar (https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost08/CarolusMagnus/kar_vill.html).

Secundaire bronnen

- Strayer, JR. Munro, DC. ; *The Middle Ages* (1970).
- Backman, CR.: *The worlds of medieval Europe* (2009(2)).
- Jansen, HPH.; *Geschiedenis van de middeleeuwen* (2000) 14.

Verder lezen

- Willemsen, A., *Gouden eeuwen, Nederland in de Merovingische wereld 400-700 na Christus* (2014).
- Raedts, P., *De ontdekking van de middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie* (2011).
- Nagle, J (red.) *Feudalism, monarchies and nobility* (2014).

Verder kijken

3. Tijd van monniken en ridders, de middeleeuwen, van 500 tot 1000

KA 12 Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur

-

Extra bronmateriaal

- *Afb. 12.2 Ridder Roland zweert zijn trouw aan Karel de Grote en ontvangt het zwaard van zijn koning is vermoedelijk een miniatuur uit een middeleeuws handschrift; de herkomst is onbekend.*

Afb. 12.2 Ridder Roland zweert zijn trouw aan Karel de Grote en ontvangt het zwaard van zijn koning.

3. Tijd van monniken en ridders, de middeleeuwen, van 500 tot 1000

KA 12 Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur

Kernbegrippen

feodalisme het leenstelsel dat na de val van het West-Romeinse Rijk ontstond, waarbij een leenheer grond in leen gaf aan zijn leenmannen in ruil voor militaire steun en trouw. Het feodale leenstelsel duurde tot de Franse Revolutie in 1789.

Verwerking

12.1 Zoek uit wat een hofmeier is.

Een hofmeier is een belangrijke functionaris in dienst van de koning. Hij beheert de verschillende domeinen van de koning.

12.2 Waarom was het voor een graaf voordelig om een vazal van de koning te zijn?

Een vazal van de koning werd verantwoordelijk voor de rechtspraak in een bepaald gebied. Hij mocht ook de boetes opleggen en innen. Dit werd voor hem een belangrijke bron van inkomsten.

12.3 Noem een directe en een indirecte oorzaak van het ontstaan van het feodalisme.

Direct: Karel V werd aangevallen door groot ruitersleger van de Saracenen. Hij had zelf een groot ruitersleger nodig om hen tegen te houden.
Indirect: De geldeconomie was verdwenen. De koning was daarmee niet meer in staat om met geld zijn bestuurders en zijn leger te betalen. Hij vraagt de adel om deze taken te verrichten in ruil voor geleend land.

12.4 Waarom is het voor een koning zo moeilijk om zijn uitgeleende land weer terug te eisen?

Voorbeeld van een goed antwoord: om een leger tegen een edelman in te zetten had hij de legers van andere edellieden nodig. Die werkten hier niet graag aan mee omdat ook zij hun leen in eigendom wilden houden.

12.5 Koningen kozen er regelmatig voor om een leen niet aan een graaf maar aan een bisschop te geven. Leg uit waarom.

De bisschoppen kregen geen wettig nageslacht. Na de dood van de bisschop kwam het leengebied dus weer terug bij de koning.

Toepassing & inzicht

Karel de Grote had veel gebieden in leen gegeven aan zijn leenmannen, de graven. Zijn rijk was groot en werd steeds groter. Met regelmaat werden deze graven opgeroepen om voor Karel te gaan vechten. Dat

©Uitgeverij LAMBO

betekende dat de lenen zonder toezicht van de graven achterbleven. De plaatsvervanger van de graaf was de rentmeester. Hij paste op het gebied.

Om te voorkomen dat er chaos zou ontstaan, vaardigde Karel wetten of verordeningen uit. Hieronder staat een aantal van die wetten. Deze zijn afkomstig uit de *Capitulare de villis* (ca. 795). Om ervoor te zorgen dat die wetten ook inderdaad nageleefd werden, stuurde Karel inspecteurs op pad, de zogenaamde *missi dominici*. Dit waren vazallen die trouw hadden beloofd aan Karel.

Gebruik bron 12.1.

Toepassingsvraag met tekstbron

Een aantal van deze wetten gaat over het welzijn van de inwoners van de leengebieden.

12.6 Geef hier twee voorbeelden van.

Verordening 2 en 3.

12.7 Waarom vond Karel dit welzijn van de inwoners zo belangrijk?

Ontevreden inwoners in zijn rijk en machtsmisbruik door lokale machthebbers, kunnen leiden tot chaos.

De bron laat ook zien dat Karels wetgevers probeerden corruptie en fraude te verhoeden.

12.8 Noteer de nummers voor de twee wetsondedelen waaruit dit blijkt.

Nummer 3 en 44.

12.9 Van wie vreesde Karel corruptie en fraude? Licht je antwoord toe.

Van rentmeesters en van de bevolking.

Rentmeesters konden corrupt zijn door, als de graaf van huis was, zich te laten omkopen of mensen te dwingen voor zich te werken. De bevolking kon fraude plegen door niet eerlijk te rapporteren hoe groot de totale oogst/productie was, waardoor het centrale gezag de hoogte van de belasting (een derde) niet correct kon vaststellen.

De bron geeft veel informatie over het leven in de vroege middeleeuwen.

12.10 Krijg je, op basis van deze bron, de indruk dat de desbetreffende graafschappen welvarend waren? Leg uit.

3. Tijd van monniken en ridders, de middeleeuwen, van 500 tot 1000

KA 12 Het ontstaan van feodale verhoudingen in het bestuur

Ja, het lijkt erop alsof men aan redelijk wat welvaart gewend was. Er wordt uitgebreid opgesomd welke levensmiddelen tot de dagelijkse orde leken te behoren. Ook is er een opsomming van verschillende gespecialiseerde beroepen in dienst van de rentmeester. Dit duidt erop dat de bevolking goed in haar levensonderhoud kon voorzien en dat er genoeg overschot was voor het onderhouden van beroepsgroepen die niet hun eigen voedsel verbouwden.

12.11 “Dat de mensen goed behandeld worden en door niemands toedoen tot armoede zullen vervallen.” Geef twee redenen waarom deze ‘wet’ niet altijd makkelijk na te leven zal zijn geweest. Ten eerste wordt niet duidelijk gemaakt wat men verstaat onder ‘armoede’. Ten tweede zullen er soms ook moeilijker tijden zijn geweest, bijvoorbeeld als er slecht weer was en daardoor misoogsten. Als daardoor een groot deel van de bevolking ineens een stuk meer moeite had het hoofd boven het water te houden, kon de rentmeester daar niet per se iets aan doen.

Stelling

Het ontstaan van het feodale stelsel had uiteindelijk meer voordeel voor de vazallen dan voor de koning.

Voor: Doordat de lenen in de loop der tijd niet meer werden teruggegeven aan de koning, verminderde diens macht ten opzichte van die van de vazallen die de lenen nu behielden. Het rijk van de koning raakte dus verzwakt.

Tegen: Het feodale stelsel gaf in principe macht aan zowel de koning als de vazallen. De lenen werden langzamerhand erfelijk, wat de verhouding tussen koning en vazallen enigszins deed veranderen. Toch kon de koning in speciale gevallen nog steeds zijn lenen terugvorderen, bijvoorbeeld als een leenman in ongenade viel. En de koning moest hoe dan ook extra maatregelen nemen – los van het leenstelsel – om loyaliteit af te dwingen en een sterk leger op de been te houden.

Primaire bronnen

- Het citaat in de inleiding is afkomstig uit het dagboek van Galbert (‘Galbertus’) van Brugge, die in het Latijn zeer precies optekende wat hij meemaakte. Het origineel is niet overgeleverd,

©Uitgeverij LAMBO

slechts een Franse kopie uit de vijftiende eeuw. Het citaat uit de inleiding is dan ook uit het Frans vertaald.

- Afb. 12.1 is een middeleeuws miniatuur.
- Bron 12.1 zijn vertalingen van enkele verordeningen uit de *Capitulare de villis vel curtis imperii* (ca. 795) van Karel de Grote. De originele Latijnse tekst is online beschikbaar (https://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost08/CarolusMagnus/kar_vill.html).